

WAAROM DIT BOEK?

Nederlanders en Vlamingen weten het al langer dan vandaag: we spreken dezelfde taal, het Nederlands, maar die is niet identiek. Onze uitspraak is zeker anders, en we lachen wel eens met de vreemde woorden en onherkenbare uitdrukkingen van de ander.

Ik maakte al heel jong kennis met het Nederlands van de Nederlanders, dat net een beetje anders was dan het mijne. Als kind was ik verslingerd aan de boeken van auteurs als Thea Beckman en Evert Hartman, en aan de door Nederlanders vertaalde boeken van Roald Dahl. Ze waren doorspekt met een Nederlands dat op een aantal vlakken afweek van mijn dagelijkse moedertaal, maar ik stond daar helemaal niet bij stil. In het secundair onderwijs rebelleerden wij als pubers tegen de leerkrachten die ons probeerden bij te brengen dat we onze *ge* en *gij* moesten inruilen voor *je* en *jij*. Maar pas toen ik in 1992 Nederlands ging studeren aan de KU Leuven (Germaanse taal- en letterkunde, mijn tweede taal was Duits), werd ik me pas bewust van die verschillen en vooral het verschil in status tussen de twee variëteiten. Ik vond het fascinerend, en tegelijk jammer dat de gangbare reactie was: afleren wat Belgisch is, aanleren wat Nederlands is. Intussen zijn de tijden veranderd en worden de twee variëteiten op zijn minst in theorie als gelijkwaardig erkend. Dat is aan de ene kant comfortabel, maar het maakt de zaken er wel wat ingewikkelder op.

Belgen en Nederlanders begrijpen elkaar immers meestal wel, maar er kunnen evengoed misverstanden ontstaan. In een informele setting is dat geen probleem en kan dat leuke gesprekken opleveren. Maar in een professionele context zorgen die verschillen ook voor ruis, onbegrip en vooroordelen. Dan moeten we de norm volgen. Alleen: wat is die norm tegenwoordig?

A. Van één norm naar normen

Tot enkele decennia geleden was dat duidelijk: er was één standaardtaalnorm en die lag in het noorden, de Randstad. De taal die in die regio als correct en beschaafd gold, stond in het hele taalgebied model voor hoe het hoorde. Variatie was uit den boze en afwijkingen waren dus gewoon fout. En als je dan nog twijfelde, waren er nog de talloze taalgidsjes en -gidsen om je de juiste weg te wijzen.

Maar tijden veranderen. In Nederland kwam er meer en meer ruimte voor variatie in dat Algemene Nederlands, in België werd de hegemonie, de haalbaarheid en zelfs de wenselijkheid van die noordelijke norm steeds meer in vraag gesteld. Niet alleen bleek het erg moeilijk om een normtaal uit het buitenland te importeren; Belgen bleven ook erg onzeker over hun taal: is die wel correct, is die wel goed genoeg? In vergelijking met Nederlanders waren Belgen die professioneel wilden schrijven of vertalen steevast benadeeld: hun taal was herkenbaar zuidelijk, Belgisch, en week dus af van de norm. Pas als ze zich die noordelijke norm genoeg eigen hadden gemaakt, konden ze op gelijk niveau 'meedoen'. Als klap op de vuurpijl spraken de talloze taaladviesbronnen elkaar tegen. De ene keurde kwesties af die de andere goedkeurde of zelfs niet behandelde, en daardoor bleven de verwarring en onzekerheid gewoon bestaan. Onder meer door het veranderende medialandschap en de opkomst van de commerciële televisie verminderde het taalcontact tussen Nederland en België op het einde van de twintigste eeuw ging elke regio steeds meer zijn eigen weg.

B. Twee visies

Dat maakt het antwoord op de vraag welke norm taalprofessionals als vertalers, journalisten en auteurs nu moeten volgen er natuurlijk niet eenvoudiger op. Er wordt immers niet alleen van hen verwacht dat zij foutloos kunnen spellen, maar ook dat ze kunnen spelen met taal en weten wanneer ze spreektaal moeten schrijven, wanneer formeler, wanneer ze dicht tegen jongerentaal moeten aanleunen en wanneer ze juist zo neutraal mogelijk moeten klinken. Maar in de praktijk weten zij ook niet altijd hoe het nu zit met die verschillende 'Nederlandsen', wat standaardtaal is en wat dus verwacht wordt in de meeste geschreven teksten, wat niet en waarvoor die laatste variëteiten dan wel bruikbaar zijn. Moesten Belgen en Nederlanders zich wel aan elkaar aanpassen, en zo ja: in

welke richting dan? Belgen aan Nederlanders, Nederlanders aan Belgen, doen we allebei wat water bij de wijn of volgen we toch gewoon ons eigen taalgevoel? Grosso modo circuleren hierover twee visies:

De eerste: *We hoeven ons niet aan elkaar aan te passen. We begrijpen elkaar goed genoeg, want we spreken dezelfde taal. Zeker in de geschreven taal zijn er niet zo veel verschillen. Met een beetje goede wil kunnen we die dus wel overwinnen.* Veel mensen, Belgen en Nederlanders, gaan er dan van uit dat de meeste afwijkende vormen Belgisch zijn, dat er dus amper typisch Nederlandse vormen zijn, en dat de passieve kennis die de Belgen hebben van het Nederlandse Nederlands volstaat om over die verschillen heen te stappen. Met andere woorden: Belgen begrijpen Nederlanders altijd, ze weten wanneer ze hun eigen taal ‘algemener’ moeten maken en ze doen dat ook; Nederlanders hoeven hun taal niet algemener te maken want zij hanteren juist de meest algemene taal.

De tweede: *We moeten ons wel aan elkaar aanpassen, want de verschillen tussen het Nederlands van België en van Nederland zijn zo groot dat we de facto van twee verschillende talen kunnen spreken. Het is maar een kwestie van tijd eer de politiek dat ook inziet en er effectief twee talen van maakt.* Dat betekent dat Belgen beter nooit kunnen vertalen of schrijven voor Nederland en Nederlanders nooit voor de Belgische markt en dat één versie voor het hele taalgebied eigenlijk een illusie is. Aanpassen betekent dan ook veel meer dan hier en daar een woord of een constructie veranderen. Eigenlijk kun je maar beter bij nul beginnen.

C. Hoe zit het nu?

Deze visies liggen zo sterk uit elkaar, dat de waarheid wel ergens in het midden moet liggen.

Om te beginnen is de vraag of we met een of twee talen te maken hebben een politieke kwestie en geen taalkundige. Puur op taalkundige gronden kun je talen niet van elkaar afbakenen, er zijn immers altijd grijze zones. Afrikaans bijvoorbeeld werd pas een aparte taal op het moment dat de Zuid-Afrikaanse overheid dat zo besliste.

Door de focus op de verschillen tussen de Nederlandse en Belgische variëteiten, zien we ook wel eens over het hoofd dat er veel meer overeenkomsten zijn. Hoe zwaar de verschillen doorwegen, hangt vooral af van de context, het doel en het register. Hoe informeler die zijn, hoe groter

meestal de verschillen. De context speelt een cruciale rol in de overweging voor de variëteit die je kiest.

Daarnaast is zoals gezegd de tijdgeest veranderd. Nederlanders hebben de centrale norm al langer losgelaten; Belgen richten zich steeds meer op hun eigen taalvariant. Bovendien wordt er steeds vaker spreektaalig geschreven, zeker op het internet en in de marketing. Daardoor is één standaardtaal voor alle geschreven teksten in het hele taalgebied niet meer zo vanzelfsprekend, al is het maar omdat we elkaars woordschat niet altijd kennen. Het is erg belangrijk dat taalprofessionals gevoelig zijn voor registers en voor die regionale variatie.

Dan is er de Taalunie, de Nederlands-Vlaamse organisatie die gezamenlijk taalbeleid ontwikkelt voor Nederland, Vlaanderen en Suriname. Zij erkent sinds 2003 dat er verschillende gelijkwaardige variëteiten bestaan binnen de standaardtaal. Naast een algemene standaardtaal zijn er ook de Nederlands-Nederlandse, Belgisch-Nederlandse, Surinaams-Nederlandse en Caraïbische variëteit. Het gaat hier niet over verschillende talen die naast elkaar staan; de aanduidingen geven eerder voor individuele kwesties aan in welke regio ze gebruikelijk zijn. Dezelfde visie zien we tegenwoordig ook weerspiegeld in de regiolabels van de woordenboeken en de taaladviezen van de Taaltelefoon en Onze Taal.

Ten slotte beseffen steeds meer internationale bedrijven, instituten en organisaties dat de Belgische en Nederlandse markt niet identiek zijn en dat taal daar een rol in speelt. Daarom geven ze vaak expliciet de opdracht om naar het Belgisch-Nederlands ('Vlaams') of het Nederlands-Nederlands ('Hollands') te vertalen, voor de Belgische dan wel de Nederlandse markt te schrijven of zelfs Nederlandstalige teksten aan te passen aan de markt aan de andere kant van de landsgrens. Marketingspecialisten pakken uit met *cross-cultural communication*: communicatie- en reclamestrategieën voor Nederlandse bedrijven die in België actief willen worden en vice versa.

D. Keuzes maken

Heel wat taaladviesdiensten geven dus al uitleg over Belgisch- en Nederlands-Nederlands en geven adviezen bij concrete verschillen. Woordenboeken geven aan de hand van regiolabels aan in welke delen van het taalgebied bepaalde woorden en uitdrukkingen gebruikelijk zijn. Er zijn flink wat naslagwerken gewijd aan specifiek Belgisch-Nederlandse woordschat. Maar een boek dat achtergrondinformatie geeft over die verschil-

len, ze systematisch behandelt en beide varianten evenwaardig naast elkaar zet, dat ontbrak nog. Toch is er behoefte aan, zo blijkt uit de vele discussies met vertalers, redacteurs, schrijvers. Want los van al die visies en discussies moet een taalprofessional wel de juiste variëteit kunnen kiezen en daarvoor heeft hij kennis nodig. Als hij een verkeerde keuze maakt, loopt hij het risico op misverstanden, onbegrip en mogelijk zelfs imago-schade.

Misverstanden en onbegrip ontstaan doordat we te weinig beseffen welke woorden en uitdrukkingen anders zijn in België en Nederland. Soms kun je die informatie vinden in het woordenboek, soms niet. Soms kun je uit de context afleiden wat die woorden betekenen, maar niet altijd. Voor de lezer is dit hoe dan ook lastig: onbekende woorden en rare zinsconstructies verstoren het leesgemak en mogelijk zelfs het leesplezier, ze zorgen voor ruis op de communicatie. En juist dat ziet een taalprofessional natuurlijk liever niet gebeuren. Nog vervelender wordt het als een woord wel bekend is in België en Nederland, maar het niet dezelfde betekenis heeft. Dat verschijnsel kennen we uit onderling verschillende talen: het Engelse 'slim' bijvoorbeeld betekent niet 'intelligent', maar 'slank'. Zulke kwesties hebben we dus ook in het Nederlands, maar dat is minder bekend. We hebben daardoor minder de neiging om te controleren of de betekenis die we er zelf aan toekennen wel voor het hele taalgebied opgaat.

Zulke misverstanden zijn heel vervelend, maar ze zijn meestal wel op te vangen. We weten immers wel dat er verschillen in de woordenschat zijn en dat we ze niet allemaal kennen. Vervelender wordt het als je taalgebruik, je zinsconstructies in de ogen van de ander fout lijken. Enkele voorbeelden: er zijn verschillende voorkeuren in Nederland en België voor de werkwoordvolgorde, sommige woorden zijn in het ene land onzijdig en in het andere vrouwelijk of mannelijk en vormen als *u wilt* behoren tot andere registers in België en Nederland. Daardoor kan je mooie, vlotte, correcte Nederlands in een andere regio toch onhandig en zelfs als fout overkomen. Dat komt omdat we ons veel minder bewust zijn van dit soort verschillen. Als een lezer een hem onbekend woord leest, denkt hij mogelijk nog: dat zal wel typisch Vlaams / Nederlands zijn. Bij een vreemd lidwoord denkt hij dat niet. Dat vindt hij fout, want die fout is typisch voor iemand die het Nederlands niet goed beheerst. Zo wil je natuurlijk niet overkomen bij je le-

zers. Daarom pakken we die kwesties ook aan in de hoofdstukken over werkwoordvolgorde, lidwoorden, meervouden, woordvormingen enzovoort.

E. Samengevat

We beseffen dat er verschillen zijn tussen het Nederlands in Nederland en België, we hebben daar ook onze mening over en discussiëren er vaak over. Uit die discussies en uit vragen van klanten blijkt dat die verschillen ook relevant zijn voor de beroepspraktijk: de vraag voor welk deel van het taalgebied je schrijft is even relevant als de vraag wie het doelpubliek is en wat het doel is van de tekst. Sterker nog: als je er niet genoeg rekening mee houdt en je voor het hele taalgebied schrijft of voor een land dat niet het jouwe is, dan loop je het risico dat je door ‘verkeerd’ woordgebruik of onaanangepaste constructies overkomt als iemand met een gebrekkige taalbeheersing.

Er bestaan wel adviezen over die taalvariëteiten en over concrete kwesties waar die regionale variatie een rol speelt, maar er is geen systematisch overzicht van alle soorten verschillen; er zijn geen algemene richtlijnen over hoe je met die verschillen om moet gaan en welke rol cultuurverschillen spelen. En hoewel de variëteiten Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands in principe evenwaardig naast elkaar staan, is de aandacht voor de specifieke variëteiten niet evenwichtig. Er is veel meer informatie te vinden over Belgisch-Nederlands, waardoor dat de afwijking lijkt en er amper Nederlands-Nederlands lijkt te bestaan.

Met dit boek wil ik die lacunes opvullen. Niet alleen lexicale verschillen komen aan bod, maar ook verschillen bij verschillende woordsoorten als voorzetsels en bijwoorden en op het vlak van de woordvorming en woordvolgorde. Daarnaast haal ik de cultuurverschillen erbij en laat ik aan de hand van de geschiedenis van beide landen zien hoe die variatie is ontstaan. Ten slotte heb ik enkele specifieke sectoren onder de loep genomen en bekeken hoe men daar met regionale en nationale variatie omgaat.

1

INLEIDING

A. Het ontstaan van de standaardtaal in Nederland en Nederlandstalig België

Nederland en België delen een stuk van hun geschiedenis. Daardoor delen ze ook grosso modo dezelfde taal. Maar juist op twee cruciale momenten in onze taalgeschiedenis zijn of worden ze (deel van) aparte landen. Daardoor mist het Nederlandstalige deel van België telkens de standaardtaaltrein net en is het op inhalen aangewezen. Die twee breuken, in de zestiende en in de negentiende eeuw, hebben niet alleen tot gevolg dat de Nederlandse taal in beide landen niet helemaal hetzelfde is. We kijken ook op een heel andere manier naar taal in het algemeen en Nederlands in het bijzonder en reageren anders op taalvariatie en taalverschillen. Hoe is dat zo gekomen?

Omdat te begrijpen, trekken we met zevenmijlslaarzen door de geschiedenis van het huidige Nederland en (Nederlandstalig) België. Ik licht er enkele momenten uit die een grote rol gespeeld hebben in de ontwikkeling van onze gemeenschappelijke standaardtaal en die verklaren waarom er toch verschillen zijn.

8ste-12de eeuw

Het ontstaan van de Germaans-Romaanse taalgrens

Door de ontwikkelingen in het Romeinse rijk tussen de verovering van Gallië in 47 v.Chr., de val van het West-Romeinse rijk (476 n. Chr.) en de nasleep ervan, ontstaat er een Germaans-Romaanse taalgrens die de volgende eeuwen amper nog verschuift.

De regio rond de huidige taalgrens is overwegend tweetalig tot de twaalfde eeuw. Doordat de Franken zich tijdens de Germaanse volksver-

huizingen naar het zuiden terugtrekken, wordt het zuiden van de (huidige) taalgrens geleidelijk aan Romaanstalig en het noorden Germaanstalig.

1439

De uitvinding van de boekdrukkunst

De sector van de boekdrukkers kent meteen een explosieve groei. Dankzij de boekdrukkunst kunnen teksten en boeken immers veel gemakkelijker en goedkoper vermenigvuldigd worden. De humanisten en protestanten maken van die ontwikkeling gebruik om hun kennis en vernieuwende ideeën zo veel en zo snel mogelijk te verspreiden.

Doordat men boeken in oplagen kan drukken, is de potentiële markt voor één boek op slag een stuk groter. Dat heeft natuurlijk gevolgen voor de taal: de drukkers en de auteurs willen immers dat zo veel mogelijk mensen die boeken ook kunnen lezen. Schrijven in de volkstaal is op dat moment al heel gewoon, maar die volkstaal is meestal nog heel regionaal gekleurd. Boekdrukkers zijn dan ook de drijvende krachten achter het ontstaan van gestandaardiseerde schrijftalen in heel Europa.

1585

De eerste scheiding: de Val van Antwerpen en het ontstaan van de Verenigde Provinciën

In de loop van de vijftiende en zestiende eeuw verspreiden het humanisme en het protestantisme zich over heel Europa en dus ook over de Lage Landen, met name in de steden Antwerpen, Gent en Brussel. Dat is niet naar de zin van de streng katholieke Filips II van Spanje, die sinds 1555 over de Nederlanden heerst. Hij treedt hard op tegen de protestanten en stuurt zijn leger naar de opstandige regio. Dat is het begin van de Tachtigjarige Oorlog, die tot 1648 duurt. In 1585 verovert het leger de stad Antwerpen. De protestantse intellectuelen, drukkers en prekers vluchten naar het noorden.

In het begin van de zestiende eeuw waren de humanisten en boekdrukkers al begonnen met het standaardiseren van het Nederlands. Antwerpen was hierbij het centrum. Na de val van Antwerpen verhuist dat zwaartepunt met de vluchtende intellectuelen mee naar Amsterdam, dat op dat moment een toevloed aan vluchtelingen uit heel Europa te ver-

werken krijgt. Zo wordt de stad een smeltkroes van culturen en dialecten. Een van die dialecten, het 'Hollandse' dialect van de sociaal hogere klasse, dient later als model voor de toekomstige standaardtaal.

1599

De derde druk van het *Etymologicum teutonicae Linguae* van Kiliaan

De eerste druk van dat verklarende woordenboek voor het Nederlands verscheen in 1574 in opdracht van de Antwerpse drukker Plantin. De derde druk bleef een standaardwoordenboek van het Nederlands tot het einde van de achttiende eeuw.

1637

De Statenbijbel, de eerste officiële Nederlandse Bijbelvertaling, wordt gepubliceerd

Deze bijbel heeft een eerste, weliswaar beperkte invloed gehad op de standaardisering van het Nederlands en geldt daarom als het begin van het nieuw-Nederlands.

1804-1805

1804: De spelling-Siegenbeek

1805: De grammatica van Weiland

De eerste officiële spelling voor het Nederlands verschijnt. Het jaar erna volgt de eerste officiële grammatica. Op dat moment maken de Zuidelijke Nederlanden deel uit van het Franse keizerrijk. Nederland is dan een vazalstaat van Frankrijk die veel vrijheden heeft en pas in 1810 helemaal wordt ingelijfd bij het Franse keizerrijk.

Waar het Frans in de Zuidelijke Nederlanden al in 1795 als officiële taal wordt ingesteld in het bestuur, de administratie en het onderwijs, blijft het Nederlands in Nederland wel gehandhaafd. De officiële spelling en in mindere mate de grammatica maken dat de taal nog sterker en sneller gestandaardiseerd wordt. Tot 1810 gebeurt alle officiële correspondentie ook in het Nederlands, waardoor die uniforme en expliciet beregelde standaardtaal snel in het hele land in gebruik komt. Wanneer de Franse overheid in 1811 de burgerlijke stand invoert en alle burgers hun naam moeten laten registreren, noteren de ambtenaren die naam volgens de

spelling-Siegenbeek. In de Zuidelijke Nederlanden is die registratie al in 1795 gebeurd. Omdat er in die regio geen officiële spelling is, zijn de familienamen daar geregistreerd volgens de lokale en regionale spellinggewoonten. Daardoor zijn er nu nog steeds grote verschillen tussen de spelling van de Nederlandse en Vlaamse familienamen en bestaan er bij de Vlaamse veel meer spellingvarianten.

1815

Het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden

Koning Willem I voert een taalpolitiek in volgens de toen heersende gedachte ‘één land, één taal’: de beste manier om een volk binnen hetzelfde land tot een eenheid samen te smeden, is het dezelfde taal te laten hanteren. Als hij in het zuiden het Nederlands als beleids- en onderwijstaal wil invoeren, stuit hij op veel protest. Dat komt niet alleen van de Walen, maar ook, en overal van de verfranste bourgeoisie in Vlaanderen en van de kerkleiders, die het Nederlands als de taal van ketterse protestanten beschouwen.

1830

De tweede scheiding: het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk België

Uiteindelijk komt het tot een opstand en in 1830 wordt het rijk opgesplitst in het Koninkrijk Nederland en het Koninkrijk België. In heel België wordt het Frans de officiële taal. Maar vrijwel onmiddellijk ontstaat er een Vlaamse Beweging, die naast het Frans ook het Nederlands als officiële taal erkend wil zien.

1841

Goedkeuring van de ‘Commissiespelling’

Deze spelling is een set van acht spel- en taalregels waardoor de spelling van het Nederlands in het zuiden nauw aansluit bij de spelling-Siegenbeek, maar wel enkele eigen kenmerken behoudt (bijvoorbeeld: *ae*, *ue* en *y* voor *aa*, *uu* en *ij*). Op die ‘verhollandsing’ komt veel protest van de particularisten, die streven naar een ‘Belgisch-Vlaamse’ standaardtaal. Uiteindelijk haalt de Commissiespelling het toch. Ze wordt in 1844 per Koninklijk Besluit ingevoerd.

1864

De spelling-Te Winkel

Deze spelling wordt in 1864 in België ingevoerd en in 1866 in Nederland. Ze blijft geldig tot in de jaren dertig. Vanaf dat moment hanteren beide landen voor het eerst dezelfde spelling. De spelling-Te Winkel is ontwikkeld voor het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT (zie 1898).

1874

Eerste druk Van Dale

De schoolmeester Van Dale uit Sluis moderniseert het woordenboek van Carlisch en Carlisch en breidt het drastisch uit. Van Dale groeit uit tot het standaardwoordenboek van het Standaardnederlands. Het geldt lange tijd als belangrijkste normatieve en prescriptieve woordenboek voor de Nederlandse standaardtaal.

1898

Het eerste deel van het Woordenboek der Nederlandsche Taal (WNT) verschijnt

Tijdens dit Belgisch-Nederlandse project stellen taalwetenschappers een expliciet prescriptief woordenboek voor de Nederlandse standaardtaal samen. Het wordt in 2001 afgerond en is op dat moment het grootste woordenboek ter wereld.

De eerste stappen worden al in 1849 gezet tijdens het eerste Algemeen Nederlandsch Congres in Gent. Dat Nederlands-Vlaamse congres, het eerste van een reeks, is een initiatief van de Gentse Vlaamse Beweging. Die wil het contact met het noorden herstellen en zo de vorming van een Nederlandse standaardtaal in het zuiden bevorderen. Het WNT speelt een belangrijke rol in de vorming van de Nederlandse standaardtaal: de woorden die de redactie opneemt, krijgen op die manier bestaansrecht als deel van de beschaafde standaardtaal.

1898

Het Nederlands als officiële taal in België naast het Frans

De Vlaamse Beweging is in eerste instantie een literair-culturele bewe-

ging zonder echte politieke macht. Toch winnen de leiders van deze beweging geleidelijk aan steeds meer mensen voor hun ideeën. De erkenning van het Nederlands als officiële taal is in eerste instantie een symbolische overwinning, die de deur op een kier zet voor latere wetgeving. In de praktijk blijft het Frans de belangrijkste taal in de administratie, het recht en het middelbaar en hoger onderwijs.

1930

Rijksuniversiteit Gent Nederlandstalig

De Rijksuniversiteit van Gent wordt volledig vernederlandst en wordt zo de eerste volledig Nederlandstalige universiteit van België.

1931

Oprichting van het Genootschap Onze Taal

Het Genootschap Onze Taal wordt opgericht door dertig taalpuristen die zich zorgen maken over het groeiende aantal germanismen in het Nederlands. De verspreiding van de standaardtaal, met name de beschaafde uitspraak en de zorg om het taaleigen van dat ABN, staat in het begin van de twintigste eeuw hoog op de agenda in Nederland. Na de Tweede Wereldoorlog verwatert die strijd in Nederland geleidelijk aan. Het Genootschap Onze Taal wordt de brede vereniging van taalliefhebbers die ze vandaag nog steeds is.

1935

Koningin Wilhelmina pleit in haar troonrede voor een zuivere uitspraak

De Nederlandse koningin Wilhelmina spreekt tijdens haar troonrede de volgende zin uit: 'De juiste en diepere kennis en de zuivere uitspraak van onze Nederlandsche taal zal verder bevorderd worden.' Daarmee maakt ze de kennis en zuivere uitspraak van de taal tot een voorwerp van regeringszorg. Het is de enige keer dat de zorg voor het Nederlands in een troonrede van een Nederlandse koning of koningin ter sprake komt.

1940

Charivarius

De anglist en taalcriticus Nolst Trenité publiceert onder het pseudoniem Charivarius zijn boekje *Is dat goed Nederlands?*, een van de bekendste en meest succesvolle taaladviesboeken van Nederland.

1951

ABN-kernen

In het onderwijs ontstaan de eerste ABN-kernen. Dat zijn jongerenorganisaties die op een heel militante manier het gebruik van het ABN promoten, vaak ten koste van het dialect. De ABN-kernen zetten in het begin van de jaren tachtig na tanend succes hun werking stop. Op het hoogtepunt waren er op ongeveer 350 scholen ABN-kernen actief.

1955

Het eerste Groene Boekje verschijnt

Deze officiële Woordenlijst van de Nederlandse taal hoort bij de spellingwijziging van 1946 (België) en 1947 (Nederland) en is door een Vlaams-Nederlandse commissie samengesteld. Voor de kwesties waar de Nederlanders en Vlamingen geen overeenstemming bereiken, bijvoorbeeld basistaardwoorden, voert de commissie een dubbelspelling in. In 1995 wordt dat systeem van dubbelspelling afgeschaft.

1962

Eerste aflevering Hier spreekt men Nederlands

De toenmalige BRT (nu VRT) zendt de eerste aflevering uit van het tv-programma 'Hier spreekt men Nederlands', met professor Joos Florquin, Fons Fraeters en Annie Van Avermaet. Met dit programma wil de openbare omroep de bevolking ABN bijbrengen. Het programma loopt dagelijks van 1962 tot 1972 en maakt deel uit van een brede campagne van de overheid om de hele bevolking Algemeen Beschaafd Nederlands bij te brengen.

Een andere bekende naam uit die tijd is Marc Galle, die via het radio-programma 'Voor wie haar soms geweld aandoet' Vlamingen wijst op

hun taalfouten en een vaste taalrubriek heeft in de krant 'Het Laatste Nieuws'. Zijn radiotaal tips zijn gebundeld in een boekje met dezelfde naam als het radioprogramma. Het is een van de vele taalzorg- en taalzuiveringsboeken in die tijd. Andere bekende taalzuiveraars uit de jaren zestig en zeventig zijn Maarten van Nierop (*Honderd taaie belgicismen*), Hendrik J.P. Heidbuchel (*ABN-woordenboek*) en Piet Paardekooper (*ABN-gids*).

1963

Definitieve taalgrens

De taalgrens wordt definitief vastgelegd en Nederlands wordt de enige officiële taal van Vlaanderen. Alleen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is officieel tweetalig. Daardoor komt de tweetalige Katholieke Universiteit Leuven volledig in Nederlandstalig gebied te liggen. Volgens de taalwetgeving mag de universiteit tweetalig blijven, maar dat stoot op groeiend verzet van zowel studenten als professoren.

1968

De Katholieke Universiteit van Leuven wordt eentalig Nederlands

Het protest tegen de Franstaligheid van de KU Leuven neemt tot en groeit begin 1968 uit tot heuse rellen. Uiteindelijk wordt de universiteit gesplitst: het Nederlandstalige deel blijft in Leuven, het Franstalige deel verhuist naar de nieuwe universiteitsstad Louvain-la-Neuve, bij Ottignies.

1971

Eugène Berode wordt de eerste taaladviseur van de BRT, de Belgische openbare omroep

Hoewel de Nederlandstalige openbare omroep al sinds haar oprichting taalzorg en de verspreiding van het ABN tot taak heeft, komt de eerste echte taaladviseur pas in 1971 in dienst. Eugène Berode vervult die functie tot zijn pensioen in 1996. Hij is berucht om de blauwe briefjes die hij naar presentatoren stuurt wanneer ze een taalfout maken. Zijn stokpaardjes zijn niet alleen correct, maar ook aantrekkelijk en duidelijk taalgebruik. Zijn opvolger is de huidige VRT-taaladviseur Ruud Hendrickx.

1980

Vlaanderen en Nederland richten de Nederlandse Taalunie op

Die organisatie staat vanaf dat moment in voor een gemeenschappelijk beleid voor het Nederlands in beide landen. Spelling en taaladvies zijn de meest zichtbare domeinen, maar ook de neerlandistiek in het buitenland, ondersteuning van het schoolvak Nederlands, van NT2 en NVT, letteren, vertalen enzovoort, horen tot de bevoegdheden van de Taalunie. De dagelijkse leiding is in handen van de Algemeen Secretaris, die verantwoording moet afleggen aan de ministers van Onderwijs en Cultuur van Vlaanderen en Nederland. Sinds 2003 maakt ook Suriname deel uit van de Taalunie.

1989

Verkavelingsvlaams

Geert Van Istendael introduceert de naam Verkavelingsvlaams voor het 'taaltje' (in zijn ogen) dat de Nederlandstalige Belgen – de Vlamingen dus, die op verkavelingen wonen – spreken en dat ergens tussen dialect en AN zit. Hij keurt deze variant heel nadrukkelijk af. Later volgen de benamingen Schoon Vlaams', 'Soapvlaams' en 'tussentaal'. Die laatste geldt tegenwoordig als meest neutrale term voor de informele spreektaal van Nederlandstalige Belgen, maar blijft de afkeurende bijbetekenis van 'niet volwaardig' behouden. Echt neutraal is alleen de term 'informele spreektaal'.

1998

Poldernederlands

Jan Stroop introduceert de naam Poldernederlands voor de Nederlandse uitspraakvariant die in de Randstad in opkomst is, vooral bij jonge hoogopgeleide vrouwen. In tegenstelling tot de tussentaal is dit een prestigieuze variant en gaat het vrijwel alleen over uitspraak. Intussen is het zelfs de meest gangbare variant in de Nederlandse media.

1999

De Taaltelefoon is operationeel

De Taaltelefoon is een taaladviesdienst van de Vlaamse overheid voor het

grote publiek. Die dienst werd in het najaar van 1999 opgericht nadat de Vlaamse overheid zich in 1998 per decreet geëngageerd had om op een systematische, efficiënte en klantgerichte wijze taaladvies aan de burger te verstrekken en zo wil bijdragen aan een beter gebruik van de Nederlandse standaardtaal in België. Oorspronkelijk gebeurde dit via de telefoon en e-mail, later kwamen de website en de nieuwsbrief *Taallink* erbij.

1999

De taaldatabank van de VRT staat online

VRT-taaladviseur Ruud Hendrickx maakt de databank met enkele honderden taaladviezen voor de VRT-medewerkers publiek toegankelijk via de website van de VRT. Geïnteresseerden kunnen zich ook inschrijven op zijn *Taalmail* met taaladviezen en kunnen op de website grasduinen in oude *Taalmails*. Intussen is vrtaal.net een volwaardige taalwebsite met adviezen, wetenswaardigheden, columns, links naar andere taalsites en een digitale Schrijfassistent.

2001

De Nederlandse Taalunie zet 1200 taaladviezen online

Samen met de Taaltelefoon zet de Nederlandse Taalunie een corpus van meer dan 1200 taaladviezen online. De nieuwe website krijgt de weinig verrassende naam *Taaladvies on line* en is de voorloper van het huidige *taaladvies.net*. Het nieuwe Taaladviesoverleg van de Nederlandse Taalunie zal die site verder blijven ontwikkelen en begeleiden, onder meer op basis van de vragen die taalgebruikers stellen aan de taaladviseurs van de Taaltelefoon en het Genootschap Onze Taal.

2003

Pluricentrische standaardtaal

De Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren van de Nederlandse Taalunie introduceert de begrippen 'pluricentrische standaardtaal', 'standaardtaal in België' en 'standaardtaal in Nederland'. Daarmee maakt ze korte metten met het idee van een variatieloze standaardtaal en erkent ze dat woorden en taalstructuren die alleen in België of Nederland gebruikelijk zijn ook tot de standaardtaal kunnen behoren. De Taalunie noemt zichzelf

vanaf dan ook expliciet normbeschrijver en niet normgever. Ze legt geen normen op (met uitzondering van de spellingregels), maar beschrijft wat taalgebruikers als norm aanvoelen.

2005-2009-2015

Van Dale en Prisma voeren het begrip ‘regiolabel’ in

In tegenstelling tot de andere labels, die impliceren dat een woord tot een ander register dan de standaardtaal behoort, zegt het regiolabel niets over de standaardtaalstatus. Het geeft alleen maar aan in welk land, België of Nederland, het woord of de uitdrukking in kwestie gebruikelijk is. Dat label heeft in feite altijd al die functie gehad, maar omdat het Belgisch-Nederlands zelf als ‘niet algemeen’ werd beschouwd, had ook het label die afkeurende connotatie. Met de term ‘regiolabel’ wil Van Dale duidelijk maken dat het label enkel beschrijvend is en geen oordeel inhoudt. In eerste instantie is dit alleen het regiolabel BE. In 2013 volgt het regiolabel NL.

Prisma voert in 2009 beide regiolabels op hetzelfde moment in.

B. Cultuurverschillen

Culturele waarden en normen, wat zijn dat eigenlijk? Ze afbakenen is een heel moeilijke zaak: niet alleen gaat het over heel subtiele, onzichtbare dingen zoals gedrag en een bepaalde visie op het leven; de discussie ligt ook erg gevoelig. Je loopt immers het risico dat individuen tot hun cultuur worden gereduceerd en dat hun eigen persoonlijkheid onzichtbaar wordt. Of omgekeerd: je denkt dat je een cultuur kent omdat je een handvol mensen uit die cultuur kent en je verheft hun karaktertrekken tot kenmerken van hun cultuur.

Sommige mensen voelen zich ook ongemakkelijk bij het idee dat er zoiets als culturele waarden en normen zouden bestaan. Het impliceert immers dat hun visie, hun eigen waarden en normen niet helemaal een vrije keuze zijn, maar mede bepaald worden door de omgeving waarin ze zijn opgegroeid. Vooral voor mensen uit culturen waar het individu centraal staat is dat geen aangename gedachte.

Er is wel degelijk een verschil tussen persoonlijkheid en cultuur. Een voorbeeldje: introverte en extraverte personen vind je in elke cultuur. Maar in de ene cultuur wordt introvertheid gewaardeerd, terwijl in andere culturen juist extraverte mensen een streepje voor hebben. Daardoor voel je jezelf als individu soms beter thuis in een andere cultuur dan de

jouwe, omdat die toevallig beter bij jouw persoonlijkheid past.

En hoewel de cultuur waarin je bent opgegroeid een grote invloed heeft op je set waarden en normen, heb je zelf als individu meestal wel de vrijheid om voor andere waarden en normen te kiezen. Daarvoor moet je er wel van bewust zijn dat veel waarden, normen en visies niet universeel zijn. En dat de kans reëel is dat je op onbegrip van je omgeving zult stuiten. Het is hetzelfde onbegrip waar kersverse migranten waar dan ook mee te maken krijgen als ze pas verhuisd zijn en nog aan hun inburgering moeten beginnen. Het is de beruchte 'cultuurschok'.

Cultuurspecialisten vergelijken cultuur in deze zin graag met een ijsberg: 1/9 ligt boven water, 8/9 eronder. Het deel boven water verwijst naar de zichtbare verschillen: manieren om elkaar te groeten bijvoorbeeld (geef je elkaar een hand of niet?), kleding, bepaalde tradities, feestdagen enzovoort. Die vormen meestal geen probleem: mensen die met andere culturen in contact komen, zijn zich bewust van die verschillen en passen zich aan. Zo zal een Belg die in Nederland gaat lunchen geen uitgebreide maaltijd verwachten, maar zijn de Nederlandse verwachtingen bij een Belgische zakenlunch vaak wel hooggespannen.

De moeilijkheid zit hem dus in dat enorme deel van die culturele ijsberg dat onder het wateroppervlak zit. Het gaat hierbij over de waarden binnen een cultuur, zoals hoe je tegenover machtsverschillen staat, hoe belangrijk wetten en regels voor je zijn, hoe aanvaardbaar je het vindt dat iemand te laat komt op een afspraak, hoe belangrijk het voor je is dat je je zakenpartner persoonlijk kent, in welke mate je je emoties mag tonen enzovoort. Dat soort waarden krijg je vanaf je geboorte mee van je ouders, en later je burens, je schoolvrienden, het onderwijs, de buurt en maatschappij waar je opgroeit. Als je een tiener bent, zijn die waarden zodanig verankerd in je brein dat je het je nog moeilijk kunt voorstellen dat mensen in andere culturen een heel ander waardenpakket hebben meegekregen. Toch is het belangrijk dat we ons daar bewust van zijn als we in contact komen met die andere culturen. Ons eigen waardenpakket heeft immers een effect op hoe we ons tegenover elkaar gedragen, hoe we over situaties en mensen denken en zelfs oordelen én hoe we met taal omgaan.

Belgen en Nederlanders

De meeste mensen beseffen wel dat culturen die geografisch ver van ons af liggen heel anders zijn. We weten dat mensen uit Aziatische en Afrikaanse landen er heel andere gewoontes op na houden. Sterker nog, we

verwachten het zelfs. Maar bij onze buurlanden verwachten we geen al te grote verschillen, behalve degene die we kennen uit het zichtbare deeltje van de ijsberg. En dat geldt zeker voor burenen die dezelfde taal spreken, zoals Nederlanders en Belgen. Zo kunnen er niet alleen door taalverschillen misverstanden ontstaan, maar ook door cultuurverschillen.

Zeker weten we het niet, maar vermoedelijk zijn die verschillen in de loop van de geschiedenis ontstaan. België is immers eeuwenlang een door en door katholiek land geweest dat deel uitmaakte van een grotere, externe mogendheid, terwijl Nederland vanaf de zestiende eeuw een zekere mate van godsdienstvrijheid kende, overwegend protestant was én een bloeiende wereldmacht werd (zie *Het ontstaan van de standaardtaal*, p. 17). Veel groter kan het contrast tussen burenen niet zijn, en ongetwijfeld heeft die situatie invloed gehad op de manier waarop we onszelf en de wereld zien. Ze zijn er in ieder geval, en ze zijn zo duidelijk dat er al verschillende boeken over geschreven zijn (zie *Literatuur* p. 253 voor enkele recente titels).

Ik baseer me zelf op het boek *Culturele waarden en communicatie in internationaal perspectief*, van Marinel Gerritsen en Marie-Thérèse Claes. In dat boek vergelijken de auteurs de culturen van Nederland en Vlaanderen op basis van zestien basiswaarden die cultuurspecialisten hanteren bij hun onderzoek. Bij elf van die zestien waarden liggen de culturele waarden in Nederland en Vlaanderen relatief ver uit elkaar. De Vlaamse en Nederlandse managers die voor het boek ondervraagd zijn, hebben vervolgens aangegeven dat zeven van die elf waarden problemen geven bij onderlinge Vlaams-Nederlandse communicatie. Ik bespreek hier zelf alleen de waarden die een duidelijke rol spelen bij taalgebruik en de visie op taal zelf; voor de andere verwijs ik door naar het boek en naar de artikelen die in 2014 in het tijdschrift *Neerlandia* zijn verschenen (zie *Literatuur* p. 253).

Die informatie vul ik aan met een tweede boek: *The Culture Map*, van Erin Meyer. Meyer is docent bij de internationale businessschool INSEAD in Frankrijk, waar internationale managers van over de hele wereld bij haar een opleiding intercultureel management kunnen volgen. Op basis van bestaand onderzoek over internationaal management, haar eigen ervaringen en de informatie die ze van haar studenten heeft gekregen, heeft Meyer een schaal met acht waarden voor internationale communicatie ontwikkeld. Op die schaal positioneert ze een dertigtal landen, waaronder België en Nederland. In dit hoofdstuk ga ik alleen in op de schalen die invloed hebben op onze omgang met taal en communicatie.

Ik wil nog even benadrukken dat als ik het hier over ‘Nederlanders’ en

‘Belgen’ heb, het zeker niet over álle Nederlanders en Belgen gaat. Zoals gezegd, zeggen de culturele waarden niets over de persoonlijkheid van verschillende individuen en over de manier waarop elk individu is opgegroeid. Een bewering als ‘Belgen zijn hiërarchisch ingesteld’ betekent dus niet dat elke Belg blindelings zijn baas gehoorzaamt, maar wel dat de kans dat een Belg belang hecht aan hiërarchie een stuk groter is dan dat een Nederlander hier belang aan hecht. De waardeschalen geven alleen gemiddeldes weer: ze verschillen van individu tot individu en binnen elk land van streek tot streek. Het zijn ook geen waardeoordelen. Geen enkele waarde of cultuur is immers intrinsiek beter of slechter dan de andere.

Het gebruik van *u* en *je*

In ondernemers- en bedrijfskringen leeft het idee heel sterk dat Belgen elkaar in een zakelijke context altijd met *u* aanspreken en Nederlanders met *je*. In het hoofdstuk over de persoonlijke voornaamwoorden (p. 127) ga ik dieper op die kwestie in, maar het is duidelijk dat cultuurverschillen hier een rol spelen. Het gaat hier met name over de culturele waarden machtsafstand en particularisme/universalisme. Bij particularisme gaan individuele relaties en particulier belang boven algemene regels, bij universalisme is het net omgekeerd.

Als je Belgische en Nederlandse managers die over de grens werken vraagt waar de verschillen in bedrijfscultuur zitten, wordt de waarde ‘machtsafstand’ het vaakst genoemd. In een Belgisch bedrijf is die vaak groter dan in een Nederlandse onderneming. Dat betekent concreet dat leidinggevenden in België vaker boven hun ondergeschikten staan en dat ook duidelijk laten zien: je herkent de baas meteen omdat hij de duurste wagen en het grootste kantoor heeft en het duurste pak of de duurste jurk draagt. Medewerkers hebben weliswaar inspraak, maar uiteindelijk is de baas degene die de eindbeslissing neemt en zegt wat er moet gebeuren, hoe het moet gebeuren en wie het moet uitvoeren. De baas kan hierbij tegen het advies van de medewerkers ingaan. Ook dan gehoorzamen de medewerkers, al is het mopperend. In Nederland hebben leidinggevenden eerder een coachende rol: de beslissingen en werkverdeling gebeuren binnen het team, de baas hakt op basis van dat overleg eventuele knopen door. Als het nodig is, werkt de baas met het team mee om dingen gedaan te krijgen. Een leidinggevende onderscheidt zich niet van zijn medewerkers in uiterlijkheden zoals het type van zijn wagen of de grootte van zijn kantoor.